

بهسازی گفتار دو مرحله‌ای توسط خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز

امیرحسین حاج‌احمدی^۱، دانشجوی دکتری؛ محمد مهدی همایون‌پور^۲، دانشیار

۱- دانشکده مهندسی کامپیوتر و فناوری اطلاعات - دانشگاه صنعتی امیرکبیر - تهران - ایران - a.hadjahmadi@aut.ac.ir

۲- دانشکده مهندسی کامپیوتر و فناوری اطلاعات - دانشگاه صنعتی امیرکبیر - تهران - ایران - homayoun@aut.ac.ir

چکیده: برای حذف نویز از سیگنال گفتار، هم اطلاعات زمان کوتاه و هم اطلاعات زمان بلند سیگنال می‌توانند مفید باشند. خصوصاً اگر نویز دارای ویژگی‌های غیرایستاد باشد. لذا در این مقاله سعی شده است تا با استفاده از کاهش تعداد زیرباندهای فرکانسی در فواصل زمانی بلند امکان اعمال ورودی‌های زمان بلند را برای شبکه عصبی خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز فراهم سازد. همچنین یک روش دو مرحله‌ای بهسازی گفتار ارائه می‌شود که در مرحله نخست بهسازی زمان کوتاه و در مرحله دوم بهسازی زمان بلند را انجام دهد. آزمایش‌های این مقاله بر روی مجموعه دادگان Aurora-2 انجام شده است. نتایج نشان داده است که روش پیشنهادی می‌تواند از نظر بهسازی گفتار و معیار PESQ نسبت به فیلتر وینر در شرایط آغستگی به نویز بالا به میزان ۰/۳ بهبود ایجاد کند. همچنین روش پیشنهادی می‌تواند از نظر دقت باز شناسی خودکار گفتار نسبت به ویژگی‌های مینا یعنی MFCC حدود ۰/۴٪ بهبود ایجاد کند.

واژه‌های کلیدی: بهسازی گفتار، خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز، رمزگذار عمیق، کاهش نویز.

A Two Phase Speech Enhancement Based on Deep Denoising Autoencoder

A. Hadjahmadi¹, PhD student; M. M. Homayounpour², Associate professor

1- Department of Computer Engineering and Information Technology, Amirkabir University of Technology, Iran,
Email: a.hadjahmadi@aut.ac.ir

2- Department of Computer Engineering and Information Technology, Amirkabir University of Technology, Iran,
Email: homayoun@aut.ac.ir

Abstract: The short-and the long-term information in speech signal are useful for speech enhancement, especially if the speech signal is corrupted by both stationary and non-stationary noises. This paper proposes a new approach to provide long-term speech input for a deep denoising autoencoder by reducing the number of frequency sub-bands of the input data. This paper also proposes a two phase speech enhancement approach. The first phase performs short-term speech enhancement by using a deep denoising autoencoder. In the second phase, long-term speech enhancement denoising autoencoder is applied on the output of short-term enhanced speech data. The proposed models were evaluated on the Aurora-2 Speech recognition corpus and our results show significant improvements of 0.3 in PESQ score at lower SNR values. The proposed models were evaluated on the recognition task where the proposed method results in 4% reduction in word error rate for the multi-condition training when compared to the baseline MFCC front-end.

Keywords: Speech enhancement, denoising autoencoder, deep autoencoder, noise removal.

تاریخ ارسال مقاله: ۱۳۹۶/۰۶/۰۶

تاریخ اصلاح مقاله: ۱۳۹۶/۰۸/۰۸ و ۱۳۹۶/۱۰/۱۶

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۱۱/۲۶

نام نویسنده مسئول: محمد مهدی همایون‌پور

نشانی نویسنده مسئول: دانشکده مهندسی کامپیوتر و فناوری اطلاعات - دانشگاه صنعتی امیرکبیر - تهران - ایران.

۱- مقدمه

سیگنال گفتار معمولاً در مواجهه با انواع نویزهای مخرب محیطی قرار دارد که می‌توانند کیفیت و قابلیت ادراک آن را برای شنونده کاهش دهند. روش‌های بهسازی گفتار به همین منظور ایجاد شده‌اند. طبق تعریف، بهسازی گفتار به مجموعه فرایندهایی گفته می‌شود که برای حذف تاثیر نویزهای محیطی از سیگنال گفتار و افزایش ادراک و بهبود کیفیت آن به کار می‌روند.

از جمله کاربردهای بهسازی گفتار می‌توان به افزایش کیفیت گفتار در مکالمات تلفنی و موبایلی اشاره کرد. همچنین بهسازی گفتار به عنوان یک مرحله اولیه در سیستم‌های خودکار بازشناسی گفتار شناخته می‌شود که از اهمیت بالایی در مقاوم‌سازی آنها در مقابل نویزهای محیطی برخوردار است.

روش‌های بهسازی گفتار را می‌توان به دو دسته روش‌های چندکاناله و تک کاناله تقسیم‌بندی نمود که روش ارائه شده در این پروژه در دسته روش‌های بهسازی گفتار تک کاناله قرار می‌گیرد ولی قابلیت تعمیم به حالت چندکاناله را نیز دارا می‌باشند.

در این مقاله روشی دو مرحله‌ای برای بهسازی طیف پیشنهاد شده است که در مرحله اول نگاشت حذف نویز را با اطلاعات زمانی کوتاه مدت را با استفاده از یک شبکه خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز مدل می‌نماید و سپس با استفاده از شبکه خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز دوم نگاشت بین طیف بهسازی شده زمان کوتاه در مرحله اول به طیف تمیز را مدل می‌نماید.

همچنین در این مقاله با استفاده از کاهش تعداد زیرباندهای فرکانسی در فواصل زمانی بلند برای یادگیری زمان بلند سیگنال گفتار توسط شبکه عصبی خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز پیشنهاد شده است و هم برای بهسازی گفتار با مدل کردن تغییرات زمان کوتاه و زمان بلند به صورت همزمان مدلی پیشنهاد شده است. آزمایش‌های انجام شده روی مجموعه دادگان Aurora-2 نشان دهنده توانایی بالاتر این روش در مقایسه با خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز می‌باشد.

در ادامه این مقاله، ابتدا در بخش دوم کارهای مرتبط مرور شده‌اند. سپس در بخش سوم سیستم بهسازی گفتار دو مرحله‌ای پیشنهادی تشریح شده است. در بخش چهارم چارچوب آزمایش‌های انجام شده تشریح و سپس نتایج آن در بخش پنجم نشان داده شده است. در نهایت در بخش ششم بحث و نتیجه‌گیری کلی مقاله بیان شده است.

۲- مرور کارهای مرتبط

۲-۱- بهسازی گفتار با کمک شبکه عصبی عمیق

بهسازی گفتار مسئله پیچیده و مشکلی است. به خصوص زمانی که گفتار تک کاناله باشد. اولین روش حل این مسئله، یعنی روش تفاضل طیف (SS) در سال ۱۹۷۹ معرفی گردید [۱] و از آن زمان تا سال ۲۰۱۲ رایجترین روش‌های بهسازی گفتار روش‌های آماری مانند، فیلتر

وینر^۲، MMSE^۳ می‌باشند [۸-۲]. در این روش‌ها، فرض بر ایستادن بودن نویز، موجب اثر مخربی به نام نویز موزیکال در سیگنال بهبود یافته می‌شود. لذا روش‌های مبتنی بر ماسک ابداع شدند تا بتوانند فرض بر ایستادن بودن نویز را جبران نمایند. در این روش‌ها ابتدا برای سیگنال نویزی شده ماسک تخمین زده می‌شود تا بخش‌های تخریب شده از بخش‌های سالم تفکیک داده شوند. سپس تنها بخش‌های تخریب شده بهسازی می‌شوند [۹، ۱۰].

شبکه‌های عصبی توانایی بالایی در مدل سازی سیگنال‌های زمانی دارند. به عنوان مثال در [۱۱] از شبکه عصبی برای پیش بینی قیمت روزانه برق و در [۱۲] از شبکه عصبی برای تخمین زمان بحرانی رفع خطا در شبکه استفاده شده است. در چند سال اخیر با توسعه پردازش موازی به کمک GPUها و ارائه روش‌های پیش آموزش، شبکه‌های عصبی عمیق در بهسازی گفتار بسیار مورد توجه قرار گرفته‌اند [۱۶-۱۳]. توجه زیاد به شبکه‌های عصبی عمیق برگرفته از توانایی بالای آنها در مدل سازی نگاشت‌های غیرخطی است [۱۷].

به عنوان مثال در [۱۳] استفاده از شبکه عصبی عمیق و در [۱۴]، [۱۸] استفاده از شبکه عصبی LSTM برای بهسازی طیف گفتار مورد استفاده قرار گرفته است. در [۱۹] از خود رمز گذار تغییراتی^۴ و همچنین در [۲۰، ۲۱] از شبکه خودرمز گذار عمیق کاهنده نویز استفاده شده است.

شبکه‌های عصبی عمیق توانایی محدودی در مدل سازی زمانی دادگان ورودی دارند. هر چند شبکه‌های عصبی بازگشتی مانند LSTM قادر هستند تا حدودی این مشکل را برطرف سازند اما به دلیل وجود ابر-پارامترهای زیاد و نیز مسئله تضعیف شدن گرادیان، آموزش آنها معمولاً سخت و زمان بر است. لذا در این مقاله روشی دو مرحله‌ای ارائه شده است که با کمک اعمال دو خود رمز گذار عمیق کاهنده نویز متوالی قادر است هم تغییرات زمان کوتاه و هم تغییرات زمان بلند سیگنال گفتار را در نظر بگیرد. این روش بهسازی گفتار را با دقت بهتری نسبت به روش‌هایی که تنها از یک مرحله بهسازی استفاده می‌نمایند، انجام می‌دهد. البته این روش قابلیت تعمیم به سایر مدل‌های بهسازی گفتار با کمک شبکه عصبی مانند خود رمز گذار تغییراتی را نیز داراست.

۲-۲- خودرمز گذار عمیق کاهنده نویز

در این بخش ابتدا خود رمز گذار عمیق و خودرمز گذار عمیق کاهنده نویز تشریح و ویژگی‌های آنها مرور خواهند شد. به شبکه عصبی در صورتی که ورودی و خروجی آن یکسان باشد خودرمز گذار^۵ (AE) گفته می‌شود. در صورتی که تعداد لایه‌های چینی شبکه‌ای بیش از سه لایه باشند به آن شبکه خودرمز گذار عمیق^۶ (DAE) گفته می‌شود. در صورت یادگیری مناسب وزن‌ها در DAE در هر لایه میانی یک بازنمایی غیرخطی از داده ورودی تولید می‌شود که قادر به بازتولید مجدد همان داده است [۲۲].

و یا اطلاعات زبانی موجود در سیگنال گفتار، می تواند در بازسازی بخش های تخریب شده طیف گفتار مفید واقع شود.

لذا در این مقاله روشی پیشنهاد شده است که هم قادر است بهسازی زمان کوتاه و هم بهسازی زمان بلند سیگنال گفتار را به صورت همزمان انجام دهد. دیاگرام کلی مرحله آموزش روش پیشنهادی در شکل ۱ نشان داده شده است. دادگان گفتاری آموزشی شامل دادگان نویزی و داده تمیز متناظر آنها می باشند.

در مرحله آموزش، ابتدا ویژگی های طیفی از دادگان آموزشی تمیز/نویزی استخراج می شوند و سپس شبکه عصبی خودکدگذار عمیق کاهنده نویز زمان کوتاه آموزش داده می شود تا به صورت زیر نگاشت بین طیف داده های نویزی ورودی (Y) و طیف داده تمیز خروجی (X) را مدل نماید:

$$\widehat{X}_{ST} = G_{DDA-ST}(Y), \quad (1)$$

که در آن G_{DDA-ST} نگاشت بهسازی زمان کوتاه و \widehat{X}_{ST} ویژگی های طیفی بهسازی شده زمان کوتاه هستند.

پس از آن ورودی زمان بلند از طیف بهسازی شده زمان کوتاه تولید شده و شبکه عصبی خودکدگذار عمیق کاهنده نویز زمان بلند آموزش داده می شود تا توسط رابطه زیر نگاشت بین طیف بهسازی زمان کوتاه شده (\widehat{X}_{ST}) و طیف داده تمیز را مدل نماید:

$$\widehat{X}_{LT} = G_{DDA-LT}(\widehat{X}_{ST}), \quad (2)$$

که در آن G_{DDA-LT} نگاشت بهسازی زمان بلند و \widehat{X}_{LT} طیف بهسازی شده زمان بلند هستند.

مراحل مختلف بهسازی گفتار نیز در شکل ۲ نشان داده شده است. به طور مشابه ویژگی های طیفی از سیگنال گفتار نویزی شده استخراج شده و بهسازی زمان کوتاه توسط مدل آموزش داده شده در مرحله اول آموزش انجام می شود و ورودی های زمان بلند تولید و توسط مدل آموزش داده شده زمان بلند بهسازی می شوند. در نهایت بازسازی سیگنال از طیف بهسازی شده صورت می پذیرد.

هر DAE از دویبخش رمزگذار^۷ و رمزگشا^۸ تشکیل می شود. بخش رمزگذار از لایه ورودی شروع و تا یکی از لایه های مخفی میانی ادامه می یابد. خروجی آخرین لایه بخش خودرمزگذار به عنوان یک مانیفولد^۹ غیرخطی شناخته می شود. سپس در بخش کدگشا خروجی بخش رمزگذار به داده اولیه نگاشت می شود [۲۲].

از مهمترین مزایای DAE می توان به بدون ناظر بودن آن اشاره کرد. در واقع DAE این امکان را فراهم می سازد تا از مزایای یادگیری عمیق در مسائلی که داده برچسب گذاری شده به اندازه کافی در دسترس نیست، نیز استفاده شود. به همین دلیل از DAE در یادگیری ویژگی^{۱۰}، کاهش ابعاد و خوشه بندی استفاده می شود.

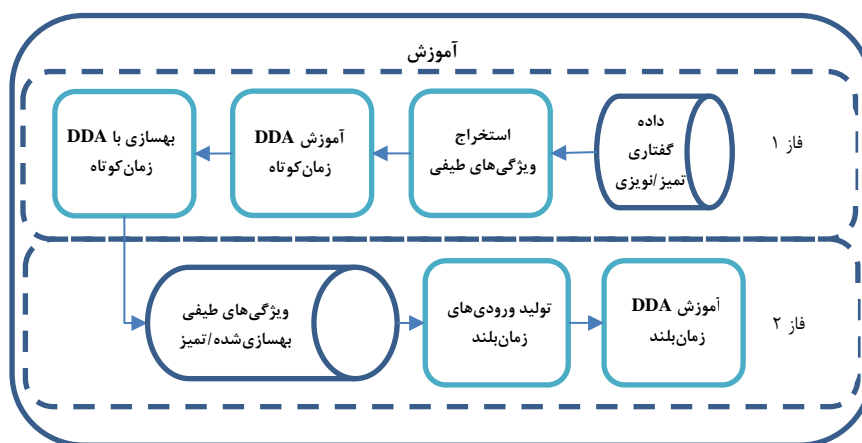
نوعی از DAE به خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز^{۱۱} (DDA) معروف است که در آن داده ورودی، نمونه نویزی شده ای از داده خروجی است. در واقع در این نوع شبکه عصبی یک نگاشت غیرخطی به دست می آید که قادر است فرایند حذف نویز را از داده ورودی مدل نماید [۲۳].

استفاده از DDA در بهسازی گفتار در چند سال اخیر بسیار مورد توجه بوده است. به عنوان مثال در [۲۰] برای بهسازی طیف با استفاده از DDA روشی ارائه شده است که توسط Ch. H. Lee و همکاران در [۱۳، ۲۱، ۲۴] تکمیل شده است. در این روش ها طیف گفتار نویزی شده توسط یک DDA با ورودی زمان کوتاه بهسازی می گردد.

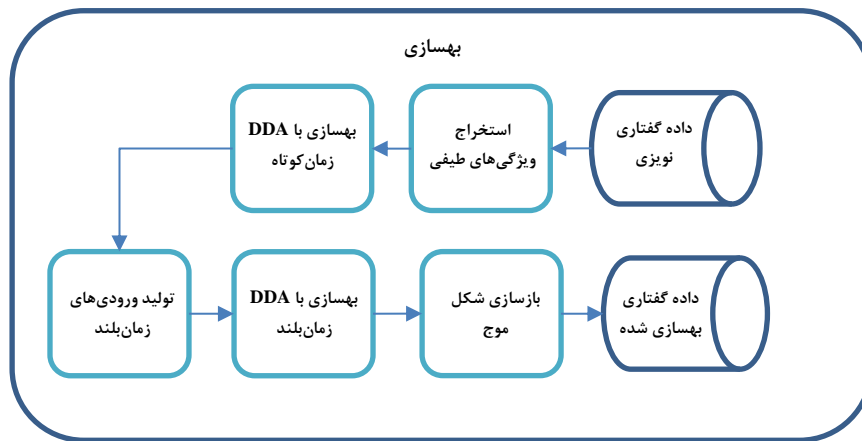
در این مقاله استفاده از دو خود رمزگذار عمیق کاهنده نویز به صورت متوالی برای بهسازی گفتار پیشنهاد شده است. با این روش امکان بهسازی گفتار هم با کمک مدل سازی تغییرات زمان کوتاه و هم با کمک مدلسازی تغییرات زمان بلند امکان پذیر خواهد بود.

۳- سیستم بهسازی گفتار دو مرحله ای پیشنهادی

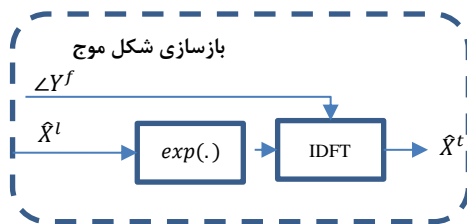
تاثیر نویز بر سیگنال گفتار گاهی دارای وابستگی زمانی طولانی مدت مانند اثر نویزهای غیرایستاد و گاهی دارای وابستگی زمانی کوتاه مدت مانند اثر نویزهای ایستاد مانند نویز سفید است. همچنین استفاده از دانش طولانی مدت سیگنال گفتار مانند اطلاعات مربوط به توالی واجی

شکل ۱: دیاگرام بلوکی مراحل مختلف آموزش مدل های بهسازی.

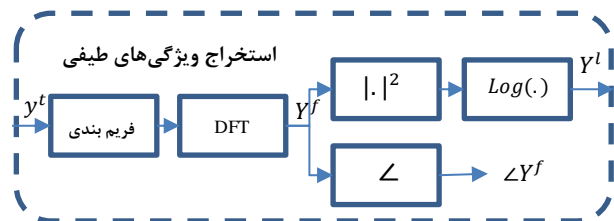
شکل ۲: دیاگرام بلوکی مراحل مختلف بهسازی گفتار در مدل پیشنهادی.

شکل ۴: مراحل بازسازی شکل موج.

۳-۱- استخراج طیف

مراحل استخراج طیف سیگنال گفتار در شکل ۳ نشان داده شده است. ابتدا بر روی سیگنال گفتار y^t پنجره گذاری و سپس تبدیل فوری به اعمال می گردد و طیف گفتار Y^f بدست می آید. لگاریتم اندازه طیف به عنوان ویژگی طیفی در نظر گرفته می شود و فاز آن برای بازسازی شکل موج استفاده می شود.

شکل ۳: مراحل استخراج ویژگی‌های طیفی.

۳-۳- مدل سازی طیف زمان بلند

با توجه به اینکه تعداد زیرباندهای فرکانسی ۱۲۸ زیرباند در نظر گرفته شده است، اگر قرار باشد شبکه عصبی تغییرات زمان بلند را مدل نماید، بایستی تعداد زیادی از فریم‌های زمانی به صورت همزمان به عنوان ورودی به شبکه عصبی اعمال شوند که این امر موجب می شود تعداد ورودی‌های شبکه عصبی خیلی زیاد شوند.

برای حل این مسئله پیشنهاد شده است که با دور شدن از فریم جاری و مد نظر در ورودی شبکه، از طیف با تعداد زیرباند کمتر استفاده شود و برای تبدیل طیف ۱۲۸ باندهای به طیف‌های با زیرباند کمتر از بانک فیلتر مل استفاده شود. در شکل ۵ نمونه‌ای از یک طیف گفتاری با تنها چهار زیرباند و نیز طیف گفتار نویزی شده با نسبت آغشتگی به نویز (SNR) صفر دسیبل نشان داده شده است. هرچند در چنین بازنمایی بخش زیادی از جزئیات سیگنال گفتار نادیده گرفته شده است اما همچنان اطلاعات زیادی نیز قابل مشاهده است. به عنوان مثال انرژی گفتار و اینکه تغییرات فرکانس اصلی گفتار که در کدام بخش ۴ گانه از محدوده فرکانسی است، قابل مشاهده می باشد.

در آزمایش‌های انجام شده در این مقاله از دنباله طیفی به صورت نشان داده شده در شکل ۶ به عنوان ورودی شبکه عصبی زمان بلند استفاده شده است که با توجه به آن اندازه ورودی شبکه عصبی زمان بلند ۹۱۲ نرون خواهد بود.

۳-۲- بازسازی شکل موج

در ماجول بازسازی شکل موج که جزئیات آن در شکل ۴ نشان داده شده است، ابتدا تاثیر لگاریتم از اندازه طیف بهسازی شده توسط اعمال تابع " $exp(.)$ " خنثی و سپس با استفاده از فاز سیگنال نویزی اولیه توسط اعمال یک تابع فوری معکوس سیگنال بهسازی شده \hat{X}^t حاصل خواهد شد.

- Set A شامل همان نویزهای مجموعه آموزشی نویزی ولی با نسبت‌های سیگنال به نویز تمیز، ۲۰، ۱۵، ۱۰، ۵، ۰ و ۵- دسیبل.
- Set B شامل نویزهای جمع‌شونده متفاوت از نویزهای آموزشی شامل نویزهای رستوران، خیابان، فرودگاه و ایستگاه قطار می‌باشد که با نسبت‌های سیگنال به نویز تمیز، ۲۰، ۱۵، ۱۰ و ۵ دسیبل ایجاد شده‌اند.
- Set C که علاوه بر نویزهای جمع‌شونده در آن نویزهای کانال نیز اضافه شده است.

۴-۲- معماری خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز

معماری کلی بکاررفته در شبکه خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز در این آزمایش‌ها یک شبکه عصبی عمیق با ۵ لایه مخفی سیگموئیدی است. در لایه ورودی و خروجی از اعمال همزمان، تعدادی از فریم که هر کدام بین ۴ تا ۱۲۸ ویژگی طیفی را شامل می‌شوند، استفاده شده است. در آزمایش‌های انجام‌شده بجز لایه آخر و لایه ورودی در تمام لایه‌های مخفی از ۳۰۰۰ نرون استفاده شده است. این معماری هم برای شبکه عصبی بهسازی گفتار زمان کوتاه و هم شبکه عصبی بهسازی زمان بلند استفاده شده است.

جهت آموزش شبکه عصبی، مقدار پارامتر ضریب یادگیری و میزان مومنتوم نیز به ترتیب ۰/۰۱ و ۰/۹ در نظر گرفته شده‌اند. اندازه مینی بچ ۱۳ نیز در شروع آموزش ۲۵۶ در نظر گرفته شده است که به مرور کاهش یافته تا به ۶۴ رسیده است و از ۲۰۰ مرحله تکرار (epoch) برای آموزش شبکه استفاده شده است.

۴-۳- ساختار مدل مخفی مارکوف

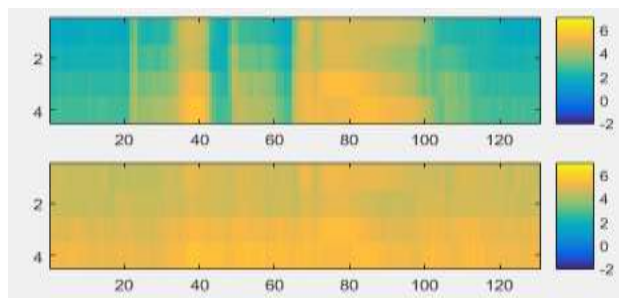
جهت بازشناسی کلمات از مدل‌های مخفی مارکوف تمام-کلمه استفاده شده است. برای هر کلمه ۱۶ حالت در مدل مخفی مارکوف در نظر گرفته شده است (البته با لحاظ کردن دو حالت شروع و خاتمه برای هر کلمه ۱۸ حالت می‌شود). مدل مخفی مارکوف از نوع چپ به راست بوده و در هر حالت، از یک مدل مخلوط گوسی با سه گوسی استفاده شده است. همچنین مدل قطری برای ماتریس کواریانس ضرائب ویژگی در نظر گرفته شده است [۲۵].

۵- آزمایش‌های انجام‌شده

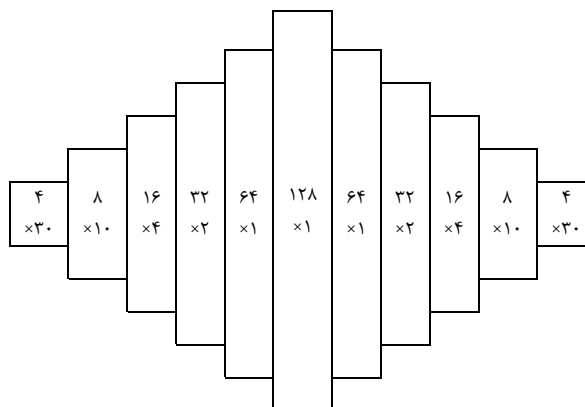
در این بخش مجموعه آزمایش‌های انجام شده شامل، بررسی بهسازی زمان کوتاه، بررسی بهسازی زمان بلند و بهسازی با روش ترکیبی تشریح خواهد شد.

۵-۱- بهسازی گفتار زمان کوتاه

با استفاده دادگان آموزش چند-شرطی Aurora-2، شش مدل DDA آموزش داده شده است که اندازه ورودی در آنها بین ۱ فریم تا ۱۱ فریم تغییر کرده است. سپس بهسازی با استفاده از هر کدام از این مدل‌ها

شکل ۵: نمایش طیف سیگنال با تنها چهار باند فرکانسی برای گفتار تمیز (قسمت بالا) و گفتار نویزی‌شده با SNR برابر با صفر dB در پایین.

شکل ۶: نحوه تولید یک ورودی زمان بلند برای شبکه عصبی از ترکیب ویژگی‌های طیفی با اندازه ۹۱۲ نرون. (منظور از $n \times m$ در شکل بالا یعنی استفاده از طیف m فریم متوالی با اندازه n زیر باند فرکانسی).

مطابق شکل ۶ که به مرکزیت فریم لحظه l است (همان لحظه‌ای است که در خروجی بازسازی خواهد شد)، ۹۵ فریم متوالی از ویژگی‌های طیفی در مدل سازی زمان بلند به کار می‌روند، که حدود یک ثانیه گفتار را مدل خواهند کرد.

۴- چارچوب آزمایش‌ها

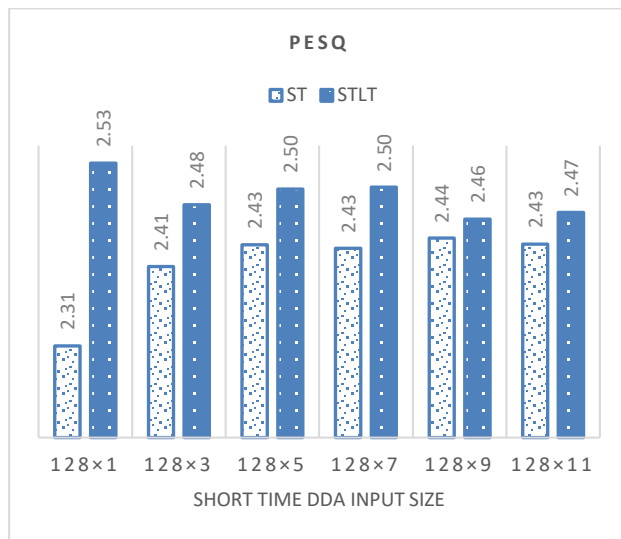
چارچوب کلی مجموعه آزمایش‌های انجام شده در این مقاله در این بخش تشریح شده است. ابتدا مجموعه دادگان استفاده شده، چگونگی استخراج ویژگی‌های طیفی، معماری به کاررفته شبکه خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز و ساختار مدل مخفی مارکوف بکاررفته برای رمزگشایی نهایی تشریح شده است.

۴-۱- دادگان

مجموعه دادگان Aurora-2 برای آزمایش‌های این مقاله مورد استفاده قرار گرفته است [۲۵]. این دادگان شامل ۸۴۴۰ داده آموزشی تمیز و ۸۴۴۰ داده آموزشی نویزی است که از آغشته شدن همان دادگان آموزشی تمیز به نویزهای مترو، همهمه، خودرو و نمایشگاه با نسبت سیگنال به نویزهای تمیز، ۲۰، ۱۵، ۱۰ و ۵ دسیبل ایجاد شده‌اند. وجود این دادگان استریو^{۱۲} برای آموزش DDA لازم است. دادگان تست Aurora-2 شامل ۳ مجموعه است که عبارتند از:

۳-۵- بهسازی دو مرحله‌ای

مدل دو مرحله‌ای پیشنهادی در بخش ۳ نیز در این قسمت مورد ارزیابی قرار گرفته است. برای این منظور ۶ مدل خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز زمان کوتاه (DDA_ST) با اندازه ورودی‌های متغیر از ۱ تا ۱۱ فریم آموزش داده شده است و برای هر کدام از آنها خروجی بهسازی دادگان آموزشی محاسبه شده است. سپس مدل خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز زمان بلند (DDA_LT) بر روی آن اعمال شده است و خروجی آن را به صورت مخفف (STLT) نشان داده شده است. با محاسبه مقدار PESQ به عنوان معیار ارزیابی بهسازی نمودارهای نشان داده شده در شکل ۹ حاصل شده است.

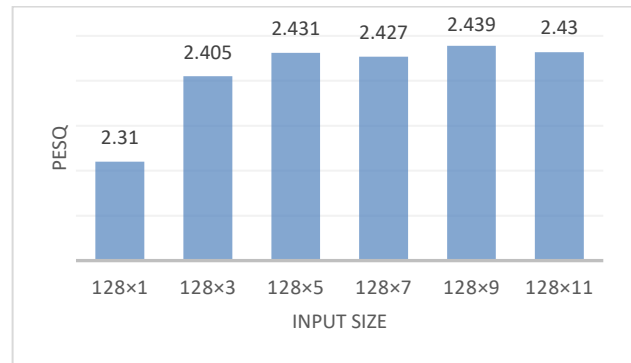

شکل ۹: مقایسه مقدار میانگین معیار PESQ در مدل زمان کوتاه (ST) و مدل دو مرحله‌ای پیشنهادی (STLT) برای مجموعه testA از Aurora-2 در انواع اندازه ورودی مدل زمان کوتاه مختلف.

با توجه به این نتایج بدست آمده در شکل ۹ مشاهده می شود که دقت مدل پیشنهادی دو مرحله‌ای بهسازی زمان کوتاه با ورودی تک فریم و سپس بهسازی زمان بلند بیشترین بهبود را در میانگین معیار PESQ ایجاد نموده است که نشان دهنده موفقیت روش پیشنهادی است.

همچنین میزان بهبود ایجاد شده در راستای بازسازی گفتار مورد بررسی قرار گرفته است. بدین صورت که ابتدا سیگنال گفتار نویزی توسط مدل زمان کوتاه و مدل زمان بلند بهسازی شده است و سپس از سیگنال بهسازی شده ویژگی‌های گفتاری استخراج شده است. ویژگی‌های گفتاری استخراج شده ۱۳ ویژگی کپسترال (MFCC) بدون در نظر گرفتن مشتقات اول و دوم هستند که جهت مقایسه بهتر میزان بهسازی صورت گرفته توسط شبکه عصبی، فرایند نرمال سازی میانگین کپسترال (CMN) اعمال نشده است. مقدار ضریب پیش‌تاکید ۰/۹۷، از پنجره همینگ با طول ۲۵ میلی ثانیه و شیفت فریم ۱۰ میلی ثانیه استفاده شده است.

برای دادگان تست A از دادگان Aurora-2 انجام شده است. سپس معیار PESQ برای همه آنها محاسبه شده است که میانگین آن در نمودار شکل ۷ نشان داده شده است.

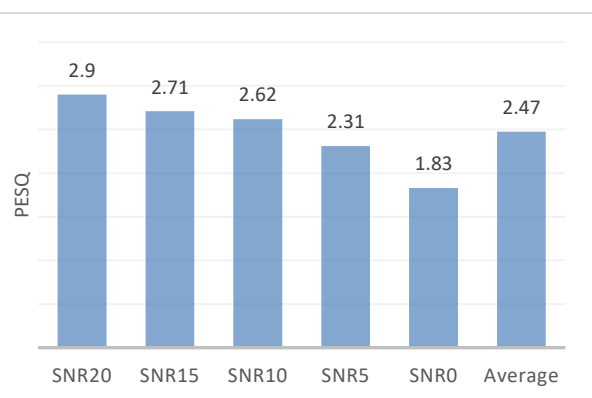
شکل ۷: مقدار معیار PESQ برای مجموعه testA از Aurora-2 برای انواع DDA با اندازه ورودی‌های مختلف.

با توجه به نتایج نشان داده شده در شکل ۷ مشاهده می شود که با افزایش اندازه ورودی از ۱ فریم تا ۵ فریم همواره دقت بهسازی افزایش یافته است اما از ۵ تا ۱۱ فریم تغییرات چندان محسوس نیست. به عبارت دیگر یک شبکه عصبی خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز به تنهایی قادر به کاهش تاثیرات زمان بلند و زمان کوتاه به صورت همزمان نیست.

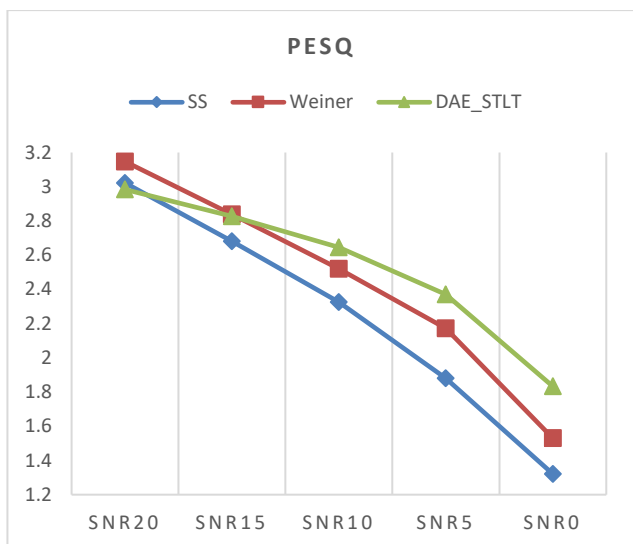
۲-۵- بهسازی گفتار زمان بلند

برای DDA که ورودی آن مشابه بخش ۳-۳ به صورت زمان بلند در نظر گرفته شده باشد مقادیر معیار PESQ برای مجموعه تست A از Aurora-2 محاسبه شده است و در شکل ۸ نشان داده شده است.

با توجه به این نتایج مشاهده می شود که دقت بدست آمده برای میانگین داده‌های مجموعه تست A برابر با مقدار ۲/۴۷ است که از بهترین دقت بدست آمده در حالت زمان کوتاه مبتنی بر نمودار شکل ۷ یعنی ۲/۴۳۹ بهتر است. به عبارتی استفاده از اطلاعات زمان بلند گفتاری در بهسازی گفتار اثری مثبت داشته است.

شکل ۸: مقدار معیار PESQ برای مجموعه testA از Aurora-2 در نسبت آغشتگی به نویزهای مختلف برای DDA آموزش داده شده با ورودی زمان بلند.

شکل ۱۱: مقایسه بهبود ایجاد شده توسط روش بهسازی دو مرحله ای پیشنهادی مبتنی بر DDA با روش های بهسازی تفاضل طیف و فیلتر وینر.

۶- نتیجه گیری و بحث

فراگیری نگاشت بین داده نویزی شده و داده تمیز در بهسازی دادگان گفتاری و مقاوم سازی روش های بازشناسی گفتار از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است که امروزه شبکه عصبی عمیق توانمندی خود را در این زمینه به اثبات رسانده است.

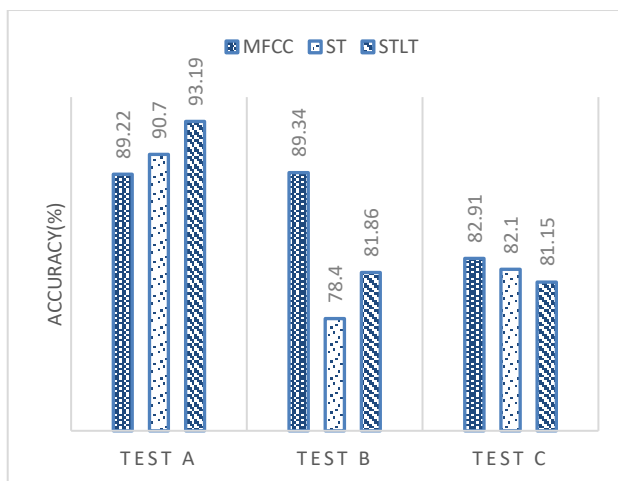
در این مقاله روشی دو مرحله ای برای بهسازی گفتار با استفاده از شبکه خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز ارائه شده است. در این روش ابتدا ویژگی های طیفی سیگنال گفتار استخراج و توسط شبکه خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز تأثیرات نویز از آن حذف خواهد شد و سپس سیگنال گفتار اصلی با کمک طیف بهسازی شده ساخته خواهد شد.

در روش پیشنهادی در مرحله نخست بهسازی زمان کوتاه را انجام می دهد و سپس در مرحله دوم بهسازی زمان بلند. بهسازی زمان کوتاه برای حذف تخریب ایستادن نویز و بهسازی زمان بلند برای حذف تخریب های غیرایستادن می تواند موثر باشد.

در این مقاله سعی شده است تا با استفاده از کاهش تعداد زیرباندهای فرکانسی در فواصل زمانی بلند، امکان اعمال ورودی های زمان بلند برای شبکه عصبی خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز فراهم گردد. در آزمایش های انجام شده مشخص گردید که استفاده از اطلاعات زمان بلند گفتاری اثری مثبت بر بهسازی گفتار دارد.

نتایج آزمایش های انجام شده در این مقاله بر روی مجموعه دادگان Aurora-2 نشان داده است که روش پیشنهادی می تواند از نظر بهسازی گفتار و معیار PESQ نسبت به فیلتر وینر در شرایط اغشتگی به نویز بالا به میزان ۰/۳ بهبود ایجاد کند و هم از نظر دقت بازشناسی خودکار گفتار نسبت به شبکه خودرمزگذار عمیق کاهنده نویز با ورودی زمان کوتاه حدود ۲٪ بهبود ایجاد کند.

بازشناسی گفتار با آموزش مدل های بازشناسی توسط دادگان آموزشی چند حالتی که بهسازی شده اند صورت پذیرفته است. میانگین دقت بدست آمده برای مجموعه های تست A، B و C در انواع نویز و میزان اغشتگی به نویز ۰ تا ۲۰ دسیبل محاسبه شده است که در شکل ۱۰ نشان داده شده است.

شکل ۱۰: مقایسه میانگین دقت بازشناسی گفتار بدون بهسازی (MFCC)، مدل زمان کوتاه (ST) با مدل پیشنهادی دو مرحله ای (STLT) در انواع نویز سه مجموعه تست A، B و C از Aurora-2 و در میزان اغشتگی به نویز ۰ تا ۲۰ دسیبل.

با توجه به نتایج بدست آمده در شکل ۱۰ مشخص است که روش پیشنهادی دو مرحله ای بهبود بیشتری را جهت بازشناسی گفتار نسبت به مدل زمان کوتاه ایجاد نموده است. همچنین مشخص است که دقت بازشناسی گفتار بدست آمده در مجموعه داده های تست B و C تفاوت زیادی با دقت بدست آمده در مجموعه داده تست A دارند که دلیل آن را می توان در تفاوت بین نوع نویزهای آموزش داده شده و استفاده شده در مرحله بهسازی دانست. چرا که نوع نویزهای بکاررفته در مجموعه داده تست A همان نوع نویزهای بکاررفته در آموزش است ولی نوع نویزهای بکاررفته در مجموعه تست B و C متفاوت است.

در نهایت بهسازی انجام شده با روش پیشنهادی دو مرحله ای با دو تا از روش های رایج بهسازی گفتار بنام روش تفاضل طیفی و روش فیلتر وینر مقایسه شده است که نتایج آن در شکل ۱۱ نشان داده شده است.

روش فیلتر وینر استفاده شده روش پیشنهاد شده توسط آقای S. Viahri و همکاران است که در سال ۲۰۱۶ پیشنهاد شده است و شامل پس پردازش بهسازی هارمونیک نیز می باشد [۲۶].

با توجه به نتایج بدست آمده در شکل ۱۱ مشخص است که دقت روش پیشنهادی (DDA_STLT) در نسبت های اغشتگی به نویز بالا کاملاً از روش های رایج بهسازی گفتار مانند تفاضل طیفی (SS) و فیلتر وینر (Weiner) بهتر بوده است. در نسبت های اغشتگی به نویز پایین نیز اختلاف این روش ها با هم اندک است.

- [13] Y. Xu, J. Du, L. R. Dai and C. H. Lee, "A regression approach to speech enhancement based on deep neural networks," *IEEE/ACM Trans. Audio Speech Lang. Process.*, vol. 23, no. 1, pp. 7-19, Jan. 2015.
- [14] F. Weninger et al., "Speech enhancement with LSTM recurrent neural networks and its application to noise-robust ASR," in *International Conference on Latent Variable Analysis and Signal Separation*, 2015, pp. 91-99.
- [15] B. Li, Y. Tsao and K. C. Sim, "An investigation of spectral restoration algorithms for deep neural networks based noise robust speech recognition," in *Proceedings of Interspeech 2013*, pp. 3002-3006, 2013.
- [16] Z. Chen, S. Watanabe, H. Erdogan and J. R. Hershey, "Speech enhancement and recognition using multi-task learning of long short-term memory recurrent neural networks," *Unkn. J.*, vol. 2015-January, pp. 3274-3278, 2015.
- [17] L. Deng and D. Yu, "Deep learning: methods and applications", *Foundations and Trends® in Signal Processing: Vol. 7: No. 3-4*, pp 197-387, 2014.
- [18] L. Dehyadegary, S. Ali Seyyedsalehi and I. Nejadgholi, "Nonlinear enhancement of noisy speech, using continuous attractor dynamics formed in recurrent neural networks," *Neurocomputing*, vol. 74, no. 17, pp. 2716-2724, Oct. 2011.
- [19] S. Tan and K. C. Sim, "Learning utterance-level normalisation using Variational Autoencoders for robust automatic speech recognition," in *2016 IEEE Spoken Language Technology Workshop (SLT)*, pp. 43-49, 2016.
- [20] X. Lu, Y. Tsao, S. Matsuda and C. Hori, "Speech enhancement based on deep denoising autoencoder," in *Interspeech*, pp. 436-440, 2013.
- [21] Y. Xu, J. Du, L.-R. Dai and C.-H. Lee, "An experimental study on speech enhancement based on deep neural networks," *IEEE Signal Process. Lett.*, vol. 21, no. 1, pp. 65-68, 2014.
- [22] G. E. Hinton and R. R. Salakhutdinov, "Reducing the dimensionality of data with neural networks," *science*, vol. 313, no. 5786, pp. 504-507, 2006.
- [23] P. Vincent, H. Larochelle, I. Lajoie, Y. Bengio and P.-A. Manzagol, "Stacked denoising autoencoders: learning useful representations in a deep network with a local denoising criterion," *J Mach Learn Res*, vol. 11, pp. 3371-3408, Dec. 2010.
- [24] T. Gao, J. Du, Y. Xu, C. Liu, L.-R. Dai and C.-H. Lee, "Improving deep neural network based speech enhancement in low SNR environments," in *International Conference on Latent Variable Analysis and Signal Separation*, pp. 75-82, 2015.
- [25] D. Pearce, H. Hirsch and E. E. D. Gmbh, "The aurora experimental framework for the performance evaluation of speech recognition systems under noisy conditions," in *ISCA ITRW ASR2000*, pp. 29-32, 2000.
- [26] S. Vihari, A. S. Murthy, P. Soni and D. C. Naik, "Comparison of speech enhancement algorithms," *Procedia Comput. Sci.*, vol. 89, no. Supplement C, pp. 666-676, Jan. 2016.

هرچند این روش به عنوان یک روش بهسازی تک کانال معرفی و ارزیابی شده است اما قابلیت تعمیم به بهسازی چندکاناله را نیز دارا می‌باشد که می‌تواند به‌عنوان یک کار آتی در نظر گرفته شود.

مراجع

- [1] S. Boll, "Suppression of acoustic noise in speech using spectral subtraction," *IEEE Trans. Acoust. Speech Signal Process.*, vol. 27, no. 2, pp. 113-120, 1979.
- [2] K. K. Ravi and P. V. Subbaiah, "A survey on speech enhancement methodologies," *Int. J. Intell. Syst. Appl.*, vol. 8, no. 12, p. 37, 2016.
- [3] V. Sunnydayal, N. Sivaprasad and T. K. Kumar, "A survey on statistical based single channel speech enhancement techniques," *Int. J. Intell. Syst. Appl.*, vol. 6, no. 12, p. 69, 2014.
- [4] I. Cohen and B. Berdugo, "Noise estimation by minima controlled recursive averaging for robust speech enhancement," *IEEE Signal Process. Lett.*, vol. 9, no. 1, pp. 12-15, 2002.
- [5] I. Cohen, "Optimal speech enhancement under signal presence uncertainty using log-spectral amplitude estimator," *IEEE Signal Process. Lett.*, vol. 9, no. 4, pp. 113-116, 2002.
- [6] Y. Ephraim and I. Cohen, "Recent advancements in speech enhancement," *Circuits Signals Speech Image Process.*, 2006.
- [7] Y. Ephraim and D. Malah, "Speech enhancement using a minimum mean-square error log-spectral amplitude estimator," *IEEE Trans. Acoust. Speech Signal Process.*, vol. 33, no. 2, pp. 443-445, 1985.
- [8] Y. Ephraim and D. Malah, "Speech enhancement using a minimum-mean square error short-time spectral amplitude estimator," *IEEE Trans. Acoust. Speech Signal Process.*, vol. 32, no. 6, pp. 1109-1121, 1984.
- [9] مسعود گراوانچی‌زاده، ساناز قائمی سردرودی، «بهبود کیفیت گفتار مبتنی بر بهینه‌سازی ازدحام ذرات با استفاده از ویژگی‌های ماسک‌گذاری سیستم شنوایی انسان»، *مجله مهندسی برق دانشگاه تبریز*، جلد ۴۶، شماره ۳، شماره صفحه ۲۸۷-۲۹۷، زمستان ۱۳۹۵.
- [10] D. Wang, "Time-Frequency masking for speech separation and its potential for hearing aid design," *Trends Amplif.*, vol. 12, no. 4, pp. 332-353, 2008.
- [11] حسین شایقی، علی قاسمی، «پیش‌بینی قیمت روزانه برق با شبکه عصبی بهبودیافته مبتنی بر تبدیل موجک و روش آشوبناک جستجوی گرانشی»، *مجله مهندسی برق دانشگاه تبریز*، جلد ۴۵، شماره ۴، شماره صفحه ۱۰۳-۱۱۳، زمستان ۱۳۹۴.
- [12] فرید کربلایی، حمیدرضا شعبانی، رضا ابراهیم‌پور، «ارزیابی برون‌خط پایداری گذرا به وسیله تعیین دقیق CCT با استفاده از شبکه عصبی با ورودی‌های مبتنی بر توابع انرژی»، *مجله مهندسی برق دانشگاه تبریز*، جلد ۴۶، شماره ۱، شماره صفحه ۲۷۷-۲۸۵، زمستان ۱۳۹۵.

زیر نویس‌ها

⁸ Decoder

⁹ Manifold

¹⁰ Feature Learning

¹¹ Deep Denoising Auto-Encoder

¹² Stereo Data

¹³ Mini-batch size

¹ Spectral Subtraction

² Wiener Filter

³ Minimum Mean Square Error

⁴ Variational Autoencoder

⁵ Auto-Encoder

⁶ Denoising Auto-Encoder

⁷ Encoder